
Беларусь у складзе Рэчы Паспалітай

План.

1. Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі.
  2. Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай.
  3. Сацыяльныя супярэчнасці і падзелы Рэчы Паспалітай.
-

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі.

- Насельніцтва Еўропы ў пачатку **16 ст.** складала **90-95 млн. чалавек** (1/5 частка насельніцтва Зямлі, якое налічвала **553 млн. чал.**)
  - У **1700 г.** у Еўропе жыло не больш **170-180 млн. чалавек.**
  - Большасць еўрапейцаў жыло ў весках, 8-9 сялян кармілі аднаго гараджаніна.
  - Доля гарадскога насельніцтва складала **12%.**
-

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі.

- Чума, якую завезлі генуэзскія маракі ў 1348 г. была яшчэ даволі частай з’явай ў 17-18 ст. Тады яшчэ амаль ніхто не ведаў, што хвароба перадаецца праз укусы блох, збіраліся на масавыя малебны.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- У 1665-1666 гг. Чума ў Лондане унесла жыцці 16% насельніцтва, у Балоні ў 1630 – 45%, у Марселе ў 1720-1721 – 50% насельніцтва.
- У Парыжы за 17 ст. было шэсць эпідэміяў чумы.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Ф.Бродель піша, што акрамя чумы найбольш распаўсюджанымі інфекцыямі былі дыфтерія, туберкулез, сіфіліс, воспа, сыпны тыф, коклюш, скарлаціна, розныя віды грыпа. Пры нізкім узроўні гігіены гэтыя хваробы былі вельмі небяспечнымі.
- У **17 ст.** у адной з частак Францыі да **33%** немаўлят паміралі да 1 года і толькі **50%** дажывалі да 20 гадоў.
- Сярэдняя працягласць жыцця была 40-50 год, мала хто дажываў да 70.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- На жыцце еўрапеца ўплываў і клімат. Занадта суровыя зімы другой паловы 17 ст. негатыўна ўплывалі на паўседзеннае жыцце.
- Чалавек, які яшчэ належыў традыцыйнаму грамадству, вельмі залежыў ад прыроды.
- **Эканоміка 16-17 ст. насіла ў асноўным аграрны характар.** Сельская гаспадарка была той сферай матэрыяльнай вытворчасці, дзе былі вельмі моцныя традыцыі.
- Панавала ручная праца, аднак у Англіі і Галандыі пачалі уводзіць новыя сельскагаспадарчыя прылады працы.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- З 16-18 ст. з’яўляецца тэндэнцыя да перахода да трохполля. У сувязі з вялікімі геаграфічнымі адкрыццямі з’явіліся новыя сельскагаспадарчыя культуры – кукуруза, тыква, сланечнік, бульба, памідоры, фасоль, тытунь.
- **Аграрная рэвалюцыя 16-18 ст.** была складанай і супярэчлівай. У Англіі і Галандыі адбывалася інтэнсіўная перабудова сельскай гаспадаркі, з’яўляліся капіталістычная арэнда пры захаванні ўласнасці лэндлордаў. Ійшоў працэс *агароджвання*.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Станаўленне сучаснай цывілізацыі было складаным працэсам. **Развіцце капіталістычнага спосаба вытворчасці ў 16-18 ст.** было абумоўлена працэсам першапачатковага наапалення капітала і развіццем мануфактурнай вытворчасці. Гэты перыяд называюць **раннеіндустрыяльнай стадыяй мадэрнізацыі.**
- **Мадэрнізацыя**- камалежны працэс, які ахоплівае ўсе сферы гармадства – эканоміку, сацыяльнае жыцце, палітыку, права, культуру. Працэс сусветнай мадэрнізацыі суадносіцца з тым тыпам гістарычнай эвалюцыі, які прынята вызначаць як станаўленне **капіталізма, буржуазнай фармацыі.**

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- **Фазы мадэрнізацыі:**
  1. Раннеіндустрыяльная
  2. Познеіндустрыяльная
  3. Постіндустрыяльная
- Мануфактуры з’ўляюцца ўжо ў 14-15 ст. 16-18 ст. – вялікі поспех вынаходніцкай думкі.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Галоўнае дасягненне мануфактуры – яна была даволі буйным прадпрыемствам і давала магчымасць для вузкай спецыялізацыі аперацый у выніку тэхнічнага падзелу працы. У гадзіннікавай справе іх было 30, у ігольным – 90, у суконным – 25.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Аднак, пакуль не былі прыдуманы машыны, мануфактуры былі толькі укладам у сістэме феадальнай эканомікі.
- Як казаў Карл Маркс:
“Мануфактура з’яўлялася архітэктурным упрыгожваннем на эканамічным будынку феадальнага грамадства”.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- У 15 ст. узнікаюць гандлевая біржа. У 18 ст. амаль кожны еўрапейскі горад меў сваю біржу. З 16 ст. для іх пачалі будаваць асобныя будынкі.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Тут прадавалі і куплялі каштоўныя паперы, адбываліся буйныя гандлевыя аперацыі. Як пісаў сучаснік: *“Сельдь продавалась загодя к определенному сроку, еще до того, как она была поймана, зерно и прочие товары – до того, как зерно созрело или товары были получены”*.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- З **16 ст.** ў Еўропе былі не толькі прыватныя, але і дзяржаўныя банкі, якія ўзніклі спачатку ў Генуе і Барселоне. У **17 ст.** ствараюцца Амстэрдамскі і Англійскі дзяржаўныя банкі.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- У пачатку 17 ст. узнікаюць акцыянерныя кампаніі: Усходняя, Ост-Індская, Вест-Індская.
  - Актыўна адбываўся працэс першапачатковага назаплення капітала за кошт знешніх і унутраных крыніц.
-

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- У эканамічным плане ў Еўропе дакладна вызначаюцца 4 рэгіёна:
  1. Рэгіён, у якім панаваў раннекапіталістычны ўклад, які найбольш дакладна вызначаў сутнасць мануфактурнай стадыі вытворчасці – Англія, Галандыя.
  2. Рэгіён, дзе гэтая фаза была ўкладам ў феадальным грамадстве – Францыя, Швецыя, частка Германіі.
  3. Рэгіён, у якім ў 18 ст. назіраўся рэгрэс – Іспанія, Партугалія, Паўночная Італія, Паўднёва-Заходняя Германія.
  4. Рэгіён, у якім замацавалася прыгонніцтва – Чэхія, Венгрыя, Рэч Паспалітая, Прыбалтыка, Расія.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Прывілігіраваным класам ў сярэднявеччы быў клас феадалаў-землеўладальнікаў. Аднак з 16 ст. з незалежнасцю буйных феадалаў амаль пакончана. Большая частка значна імкнецца жыць пры двары манарха, па-ранейшаму лічыцца, што займацца гаспадаркай – гэта ганьба для дваран.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- На першым месцы стаіць абарона гонару. З 1588 па 1608 г. у Францыі на дуэлях было забіта 10 тыс. дваран.
- Малодшыя сыны дваран служаць у войску, асабліва ганаровай лічыцца служба ў каралеўскіх мушкецерах.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Частка дваран абуржуазіваецца. Іх называюць **новымі дваранамі**. У Англіі яны становяцца пайшчыкамі кампаній, ствараюць мануфактуры, прымаюць актыўны ўдзел у замежным гандлі, прымаюць актыўны ўдзел у англійскай рэвалюцыі сярэдзіны 17 ст.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Самым шматколькасным класам грамадства застаецца **сялянства**. У 17 ст. яно пастаянна жыве ў жабрацтве. Была вельмі вялікая смяротнасць.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- У выніку голада ў Фінляндыі ў 1696 -1697 гг. Знікла 1/3 насельніцтва. Храніст з Латарынгіі піша: *“Народ окрестных мест доведен до столь великой крайности, что люди поедают траву на лугах, как животные, и они черны и тощи, как скелеты”*.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Прыгоннае права знікае ў Заходняй Еўропе ў **14 – 15 ст.**, аднак застаецца феадальная залежнасць у форме выплаты сеньеру грашовай рэнты, натуральнага аброка, царкоўнай дзесяціны, дзяржаўныя падаткі . Акрамя гэтага селяніна судзілі судом сеньера.
  - Жыццё селяніна – пастаянная праца. Бесканцовыя выпрабаванні выпрацоўваюць у селяніна такія рысы характару, як магчымасць прыстасавацца да сітуацыі, маруднасць у прыняцці рашэнняў, непрыманне новага, пастаянны пошук дадатковых заняткаў.
-

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Адначасова фарміруецца клас буржуазіі, які пачынае імкнуцца да ўлады.
- Ідэалогіяй буржуазіі быў **кальвінізм**, які выступаў супраць дагматаў і багацця каталіцкай царквы.
- Дзеячы Рэфармацыі настойвалі на тым, што назапашванне багацця і прадпрыемальніцтва павінны абавязвацца на сумленне, умераннасць.
- Пазней **Д.Дэфо** і **Б.Франклін** пачалі заклікаць дабываць грошы “сумленным шляхам”. Праз стагоддзе **Давід Рыкардо** сфармуляваў тэзіс, які стаў пастулатам: “ва ўсіх справах людзі заўсёды карыстаюцца сваімі уласнымі інтарэсамі”. Так з’явіўся **эканамічны чалавек** – рацыянальны, працалюбівы, прадпрыемальны, дысцыплінаваны, які ўмеў адстойваць свае інтарэсы.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Шматлікай становіцца *дробная буржуазія* – уладальнікі рамесных майстэрняў, мелкія гандляры, біржавыя агенты. Аднак стан іх неўстойлівы. Як верагодна перспектыва вялікага багацця, так і перспектыва ўліцца ў рады пралетарыята

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Расце лік **асоб наемнай працы**. У Англіі ў 16 ст. рабочыя і батракі складалі 1/5 частку насельніцтва. Гэта былі людзі, якія згаджаліся працаваць за мізерную працу. Яны яшчэ не умеюць адстойваць свае інтарэсы, аднак ужо з’яўляюцца зачаткі прафсаюзных арганізацый і узнікаюць першыя акцыі пратэста.
- Аднак даволі шмат было **паупераў** (жабракоў). У жабраках бачылі асоб, якія не жадаі працаваць. Кожны горад меў сваіх жабракоў. Напрыклад, у Венецыі час ад часу рабілі іх адбор, частку выганялі, часцы давалі жэтон – знак св. Марка, які даваў ім права жыць ў горадзе і атрымліваць дапамогу.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Жыцце жабракоў было цяжкім. Супраць іх прымаліся жорсткія законы. У Англіі у 16 ст. было павешана каля 40 тыс. чалавек за жабрацтва. Аднак іх колькасць павялічвалася, т.як не ўсім хапала працоўных месц. Жабракі стваралі арганізаваныя банды, займаліся кантрабандай, рабілі фальшывыя грошы, займаліся разбоям.

Паняцце “новага часу” і яго месца ў гісторыі

- Для перыяду **16 -18 ст.** характэрны шматлюдныя выступленні у горадзе і весцы.
- У Аквітаніі (Францыя) з **1590** па **1715** гг. Адбылося да **500** народных выступленняў.
- **1525г** – пачатак сялянскай вайны ў Германіі
- Рэлігійныя войны ў Францыі
- **1566-1579 г.** - буржуазная рэвалюцыя ў Нідэрландах
- **1640 г.** – пачатак буржуазнай рэвалюцыі ў Англіі
- **1648-1651 г.** - казацка-сялянская вайна ў Рэчы Паспалітай
- **1648 – 1653г.** – Фронда ў Францыі

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

- Вялікую ролю ў палітычным жыцці краіны адыграў **Чытырохгадовы сойм, які пачаў дзейнічаць у 1788 г.**
- Гэты сойм абвясціў сябе канфедэрацыяй, што дазваляла прымаць рашэнні простаі большасцю галасоў і пазбаўляла моцы права "ліберум вета" (1790).
- **3 359 дэпутатаў Чатырохгадовага сойма 181 былі прадстаўнікамі прагрэсіўнай партыі.**

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

- У **студзені 1791** г. сойм прыняў новыя "Кардынальныя правы". Згодна з імі абвешчалася пануючае становішча каталіцкай царквы, непарушнасць саюза Польшчы і Вялікага княства Літоўскага, суверэннасць Рэчы Паспалітай, свабода слова і друку.
- Рашэннямі сойма таксама была павялічана армія, прыняты новыя прынцыпы яе камплектавання.
- У **сакавіку 1791** г. сойм прыняў закон аб сойміках, згодна з якім беззямельная шляхта пазбаўлялася выбарчых правоў. Гэтым у аснову выбарчай сістэмы клаўся не саслоўны, а маёмасны прынцып.

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

- Згодна з законам аб гарадах, прынятым **21 красавіка 1791 г.**, за мяшчанами было прызнана права асабістай недатыкальнасці, набыцця зямельных маёнткаў, ім дазвалялася займаць дзяржаўныя пасады, быць абранымі на сойм з правам дарадчага голасу, абіраць органы самакіравання і інш.
- Акрамя таго, на кожным сойме 30 мяшчан, якія мелі нерухомую маёмасць у гарадах, маглі аб'яўляцца шляхтай, шляхецтва атрымлівалі таксама мяшчане, якія даслужыліся ў арміі да звання штабс-капітана

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

- Своеасаблівым вынікам рэформаў і найвышэйшым дасягненнем патрыятычнай партыі на чале са Станіславам Аўгустам стаў **Закон аб урадзе 1791 г., які ў гістарычнай літаратуры атрымаў назву "Канстытуцыя Рэчы Паспалітай 3 мая"**.
- Канстытуцыя 3 мая была другім у свеце (пасля Канстытуцыі ЗША) дзяржаўным дакументам, які рэгуляваў арганізацыю дзяржаўнай улады, а таксама правы і абавязкі грамадзян, пад якімі разумеліся ўсе жыхары краіны.

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

- Рэч Паспалітая пераўтваралася ў **канстытуцыйную манархію**. Улада караля абвяшчалася спадчынай, яна абмяжоўвалася соймам. Дзяржаўнай рэлігіяй абвяшчаўся каталіцызм. Для іншых канфесій гарантавалася свабода выканання рэлігійных абрадаў.
- **Шляхта** разглядалася ў якасці прывілеяванага саслоўя, але яна пазбаўлялася найвышэйшай і апошняй улады над прыгоннымі сялянамі.
- Канстытуцыя дэкларавала, што **сяляне** пераходзяць "пад апеку права і ўлады дзяржаўнай".
- У новым законе **абвяшчаўся падзел улады ў дзяржаве на заканадаўчую, выканаўчую і судовую**.

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

- **Канстытуцыя** зрабіла рашучы крок па шляху зліцця Рэчы Паспалітай у адзіную краіну: былі ліквідаваны асобныя для Літвы і Польшчы цэнтральныя органы ўлады і сфарміраваны адзіны кабінет міністраў і іншыя дзяржаўныя ўстановы, у якіх прадстаўнікам Вялікага княства Літоўскага аддавалася палова пасад.

- 1 - ГЕРЦОГСТВО ПРУССИЯ
(в составе Польши до 1657–1660)
2 - ПОДОЛИЯ (влад. Османской имп. с 1672)

Речь Посполитая. 1572 г.

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

- У сваёй аснове **Канстытуцыя 3 мая** мела, бясспрэчна, **прагрэсіўны характар** і адкрывала шлях да стварэння дэмакратычных асноў улады.
- Аднак нельга не адзначыць і некаторую яе абмежаванасць: па-ранейшаму заставаліся саслоўны характар грамадства і прывілеі шляхты.
- Для **жыхароў Вялікага княства Літоўскага** далейшае зліццё дзвюх частак Рэчы Паспалітай значыла працяг паланізацыі і пагрозу канчатковай страты сваёй дзяржаўнасці.

Спроба мадэрнізацыі ў Рэчы Паспалітай

Спробы эканамічнай мадэрнізацыі:

- Была заснавана *Скарбавая камісія ВКЛ*, якая з'ўлялася спецыяльным дзяржаўным органам